

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

OBRAZ BANSKEJ ŠTIAVNICE V ROZPRÁVANIACH
Bakalárska práca

Študijný program: Etnológia

Školiace pracovisko: Katedra etnológie a etnomuzikológie

Školiteľ: Mgr. Petra Klobušická, PhD.

Nitra 2011

Eva Kallová



Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Eva Kallová
Študijný program: etnológia (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., externá forma)
Študijný odbor: 3.1.3 etnológia
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Obraz Banskej Štiavnice v rozprávaniach
Anotácia: Bakalárska práca poskytuje pohľad na život v Banskej Štiavnici na základe spomienkových rozprávání a rozprávání zo života. Vykresľuje vybrané oblasti života Banskoštiavničianov v období od cca 30.r.20st. po súčasnosť.

Školiteľ: Mgr. Petra Klobušická, PhD.
Oponent: PhDr. Martina Bocánová
Katedra: KETNO - Katedra etnológie a etnomuzikológie
Vedúci katedry: doc. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
Dátum zadania: 22.09.2010

Dátum schválenia: 16.10.2010
doc. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
vedúci/a katedry

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Vyhlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, pod odborným vedením vedúcej bakalárskej práce Mgr. Petry Klobušickej, PhD. a použila som literatúru, ktorú uvádzam v zozname.

V Banskej Štiavnici, 12. apríla 2011

.....

vlastnoručný podpis

POĎAKOVANIE

Vyslovujem úprimné poďakovanie vedúcej bakalárskej práce Mgr. Petre Klobušickej, PhD., ktorá ma odborne viedla a metodicky usmerňovala pri vypracovaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

Kallová, Eva: *Obraz Banskej Štiavnice v rozprávaniach*. Bakalárska práca, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra etnológie a etnomuzikológie. Vedúca bakalárskej práce: Mgr. Petra Klobušická, PhD. Nitra: Filozofická fakulta, Univerzity Konštantína Filozofa, 2011. 41 s.

Cieľom bakalárskej práce je analýza rôznych podôb kultúrnych a spoločenských sfér života v meste Banská Štiavnica v období od 30. rokov 20. storočia po súčasnosť. Bakalárska práca je rozdelená do dvoch základných častí, na teoretickú časť a výskumnú časť. V teoretickej časti sa zaoberáme súčasným stavom teoretického rozpracovania problematiky a základnými terminologickými otázkami – historická, sociálna, kolektívna pamäť, rozprávanie zo života a oral history. Vysvetľuje charakteristiku výskumnej vzorky a metodiku výskumu. Druhú časť bakalárskej práce tvorí interpretácia výsledku z kvalitatívneho empirického výskumu, ktorý je zameraný na prežitú životnú skúsenosť jedinca, žijúceho v danej lokalite a záverečné zhrnutie informácií.

Kľúčové slová: spomienkové rozprávanie, oral history, Banská Štiavnica.

ABSTRACT

Kallová, Eva: Face of Banská Štiavnica in narration. Doctoral thesis, Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts, Department of Ethnology and Ethnomusicology. Director of doctoral thesis: Mgr. Petra Klobušická, PhD. Nitra: Faculty of Philosophy, Constantine the Philosopher University, 2011.41 s.

The object of doctoral thesis is analysis of different forms of cultural and social life spheres in Banská Štiavnica in period from thirties of the twentieth century to the present. Doctoral thesis is divided into two main parts - theoretical part and research part. In theoretical part we deal with current state of theoretical elaboration of theme and main terminological issues - historical, social, collective memory, narration from life and oral history. Theoretical part also explains characteristic of research sample and methodics of research. The second part of doctoral thesis consists of interpretation of research results of qualitative empirical research which is aimed at life experience of subject living in mentioned locality and final summary of information.

Key words: commemorative narration, oral history, Banská Štiavnica.

ÚVOD.....	8
1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČASŤ.....	9
1.1 Predmet bakalárskej práce.....	9
1.2 Ciele bakalárskej práce.....	10
1.3 Metodika výskumu a charakteristika výskumnej vzorky	10
1.4 Charakteristika výskumnej lokality.....	10
1.5 Poznámky k základnej terminológii.....	12
1.6 Prehľad záujmu o skúmanú problematiku.....	13
2 ANALÝZA MATERIÁLU Z TERÉNU.....	21
2.1 Ulica Andreja Kmeťa.....	21
2.2 Nám. sv. Trojice.....	25
2.3 Radničné námestie.....	26
2.4 Školstvo.....	28
2.5 Kultúrny život.....	29
2.6 Športový život.....	31
ZÁVER.....	35
ZOZNAM LITERATÚRY.....	37
ZOZNAM INFORMÁTOROV.....	39
ZOZNAM OBRÁZKOV.....	41
PRÍLOHY	

ÚVOD

Predmetom predloženej bakalárskej práce je obraz Banskej Štiavnice v rozprávaniach. Práca na ňu nazerá z dvoch hľadísk. Na jednej strane je to teoretický aspekt a na strane druhej praktický aspekt.

Teoretická časť vysvetľuje predmet bakalárskej práce ako aj základné ciele bakalárskej práce. Ďalej rozoberá kvalitatívny výskum, ktorý bolo pre realizáciu bakalárskej práce potrebné uskutočniť, vysvetľuje metodiku práce a výber informátorov. Zaoberá sa súčasným stavom teoretického rozpracovania problematiky oral history ako teórii a metóde, základným terminologickým otázkam (historická, sociálna a kolektívna pamäť, oral history, rozprávanie zo života) od autorov ako Beňušková Z., Hlôšková H., Leščák M. či Michálek J.

Druhá kapitola sa zaoberá analýzou a interpretáciou. Je praktickým spracovaním kvalitatívneho výskumu realizovaného v meste Banská Štiavnica, obsahuje subjektívne zhodnotenie a výsledné zhrnutie informácií.

1 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČASŤ

1.1 Predmet bakalárskej práce

Predkladaná bakalárska práca sa zaoberá pohľadom na život v meste Banská Štiavnica v období od 30. rokov 20. storočia po súčasnosť. Ponúka pohľad na živý ruch v centre mesta, na kultúrny, spoločenský a športový život obyvateľov.

1.2 Ciele bakalárskej práce

Cieľom mojej bakalárskej práce je analýza rôznych podôb kultúrnych a spoločenských sfér života v meste Banská Štiavnica.

Podrobnejšie sa zameriavam na oblasť kultúry – formy využívania kina a jeho priestorov, reštaurácií a istým spôsobom aj činnosť trhu, ktorý tiež plnil spoločenskú funkciu; na oblasť školstva –od predškolského zariadenia až po stredné školstvo; na voľnočasové aktivity v lete aj v zime.

Cieľom práce je na základe rozprávání zachytiť obraz Banskej Štiavnice z pohľadu jej obyvateľov, ktorí v tomto meste prežili podstatnú, respektíve celú časť svojho života.

Túto tému som si vybrala pre potrebu zachytenia výrazu mesta Banská Štiavnica nie len na starých historických fotografiách, ktorých v múzeách je naozaj dostatok, ale aj prerozpráváním životných príbehov informátorov, ktoré dnešnej generácii poskytnú nový pohľad. Ďalším dôvodom je fakt, že ľudia ktorí žili začiatkom skúmaného obdobia postupne odchádzajú a tak sa táto skutočnosť o niekoľko rokov nebude dať zachytiť.

1.3 Metodika výskumu a charakteristika výskumnej vzorky

Pre dosiahnutie stanovených cieľov som koncom roka 2010 uskutočnila kvalitatívny empirický výskum. Hlavným cieľom skúmania je popísať a analyzovať prežitú skúsenosť, ktorú má jedinec. Ako metódu získania informácií som si zvolila rozprávanie, pretože som ho považovala pri uskutočňovaní svojho výskumu za najvhodnejší a najefektívnejší spôsob.

Celkovo som uskutočnila rozhovory s dvadsiatimi informátormi. Čo sa týka pohlavia informátorov, vo výskume sú zahrnuté vo väčšej miere ženy ako muži. Všetci podstatnú časť svojho života, prežili v meste Banská Štiavnica. Vzhľadom na skúmanú problematiku, jedná sa o informátorov hlavne v dôchodkovom veku a môžeme ich rozdeliť do dvoch základných skupín. Jednu, menšiu skupinu tvoria informátori z tretej generácie v celkovom počte štyroch informátorov, druhú početnejšiu skupinu tvoria informátori druhej generácie v počte šesťnásť. Desať informátorov prežilo celý život v Banskej Štiavnici, zvyšných desať sa prisťahovalo do mesta v čase svojej dospelosti.

Podkladom pre následnú analýzu výskumu bol transkribovaný materiál z rozhovorov, ktoré som uskutočnila s informátormi.

Analýza je súhrnom získaných informácií od informátorov so zameraním sa nielen na podobnosti ale aj jedinečnosti v zisteniach každého informátora.

1.4 Charakteristika výskumnej lokality

Banská Štiavnica je považovaná za najstaršie banské mesto na Slovensku. Nachádza sa v údolí Štiavnických vrchov v nadmorskej výške 620 m. Hlavným impulzom pre osídlenie tohto územia bolo nerastné bohatstvo drahých kovov, hlavne

zlata a striebra. Prvý písomný údaj o ťažbe v tejto oblasti pochádza z roku 1156 v ktorom sa územie nazýva Terra banensium – zem baníkov.

„Nálezy zlata a striebra tvorili základ menovej politiky uhorského kráľovstva. Územiám nálezísk venovali panovníci zvláštnu pozornosť, ktorú prejavovali udelením výsad, zvýhodňovaním ľudí investujúcich do baníctva a naň nadväzujúcich odvetví. Územie formovania Banskej Štiavnice patrilo kráľovi. Obkolesovali ho majetky hontianskych šľachtických rodín, tekovských jogabiónov, formujúcich sa hradných panstiev, hronskobeňadického opátstva, dotýkali sa ho aj záujmy ostrihomského arcibiskupstva“ (LICHNER, M.: 2002, s. 30) Na rozvoji celej banskej oblasti sa značnou mierou podieľali prisťahovalci zo Saska a Tirolska. Banská Štiavnica právne postavenie mesta získala v čase udeľovania prvých mestských privilégií v Uhorsku kráľom Béloom IV. v rokoch 1237 – 1238. Jej výsady sa používali ako vzor zakladacích listín pre ostatné banské mestá v krajine.

„Významným medzníkom v histórii mesta bol rok 1762. Zriadením Baníckej akadémie sa Banská Štiavnica stala centrom rozvoja banskej vedy a techniky v Európe.“ (DVOŘÁKOVÁ V, TÓTHOVÁ Š.:1995, s. 10)

„Koncom 18. storočia bola Banská Štiavnica tretím najväčším mestom v Uhorsku.“ (DVOŘÁKOVÁ V, TÓTHOVÁ Š.:1995, s. 10)

„Na prelome 19. a 20. storočia sa ťažba rúd v Banskej Štiavnici stala nerentabilnou a aj mesto začalo upadať. Klesol počet obyvateľov, pretože jestvujúce továrne a manufaktúry nestačili zamestnávať prepustených baníkov. Novovznikajúci textilný, ale najmä tabakový priemysel, rozkladajúci sa v južnej okrajovej časti mesta postupne likvidoval staršiu zástavbu. Po jej nahradení všednou panelovou výstavbou došlo takmer k zániku pôvodného historického a prírodného prostredia.

Napriek tomu si však jadro mesta zachovalo autentickú urbanistickú štruktúru s množstvom vzácnych historických pamiatok. V záujme ich ochrany bola Banská Štiavnica vyhlásená v roku 1950 za mestskú pamiatkovú rezerváciu.“ (DVOŘÁKOVÁ V, TÓTHOVÁ Š.:1995, s. 10) V roku 1993 bolo mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. V rokoch 1923 – 1960 mesto malo štatút okresného mesta. Po jeho odobratí mesto začalo upadať. Zanikali školy, úrady aj obchody. Od roku 1996 je Banská Štiavnica opäť okresným mestom a postupne sa snaží prinavrátiť späť aspoň kultúrny život.

1.5 Poznámky k základnej terminológii

V tejto časti sa budem venovať základným termínom ako kolektívna, historická a sociálna pamäť, oral history a rozprávanie zo života. Interpretácia daných termínov vychádza z podania autorov Jána Botíka a Petra Slavkovského v Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska, Viery Bačovej v diele Historická pamäť a identita, Zuzany Beňuškovej v príspevku Náčrt využitia metódy oral history v spoločenskovedných disciplínach.

Kolektívna pamäť – uchovávanie poznatkov a skúseností nadobudnutých lokálnym spoločenstvom alebo sociálnou skupinou počas predchádzajúceho vývinu v rôznych oblastiach výrobnéj a spoločenskej činnosti. (BOTÍK J, SLAVKOVSKÝ P.:1995, a s.243)

Historická pamäť – je to uloženie, uchovávanie a vybavenie si historických udalostí a faktov. (BAČOVÁ V.: 1996, s.18)

Sociálna pamäť – pamäť, ktorej nositeľom je človek a ľudstvo, zabezpečuje im, že nie sú nútení žiť iba dneškom,

ale môžu si vytvárať to, čo nazývame „skúsenosťou“ a využívať ju. (BAČOVÁ V.: 1996, s.17)

Oral history – ústne podávaná história, pôvodne označujúci textový materiál získaný formou interview alebo zaznamenania ľudového rozprávania, postupne v širšom zmysle obsiahol oblasť historických prameňov subjektívneho charakteru – vrátane písaných autobiografií, denníkov, korešpondencie, fotografií, ba i psychiatrických chorobopisov. (BEŇUŠKOVÁ Z.: 1996, s.15)

Rozprávanie zo života (memorát, memorabile, poviedka zo života) - žáner ľudovej prózy, ktorý tvoria ucelené rozprávania o aktuálnych alebo nedávnom minulých osobných i verejných udalostiach. Viaže sa úzko na osobnosť rozprávača. Základnými skupinami sú: a) rozprávania zo života (aktuálne novinky), b) spomienkové rozprávania, c) chýry, zvesti, správy (BOTÍK J, SLAVKOVSKÝ P.:1995, b s.128)

1.6 Prehľad záujmu o skúmanú problematiku

Jednou z výskumných metód, ktorú etnológia používa je orálna história, kde môžeme zahrnúť aj spomienkové rozprávania či rozprávania zo života. Je to zdroj informácií o kultúrnych hodnotách regiónu alebo lokality v ktorej nositelia žijú.

Danou problematikou sa podrobnejšie zaoberajú etnológovia ako je napr. Hana Hlôšková, Milan Leščák, Elena Mannová, Ján Michálek, a ďalší, ktorých stručný prehľad spracovania danej problematiky v odbornej literatúre ponúkam.

„Je nesporné, že orálna história má svoj osobitný význam najmä v etnologickom bádání, pričom dominantné postavenie má v ňom slovesná folkloristika, ktorá skúma jej najstabilnejšie prejavy v ústnom podaní (povešť, rozprávka, niektoré piesňové a paremiologické žánre).

Celá oblasť slovesného umenia (verbal Art) sa často označuje príbuzným slovným spojením orálna literatúra. Orálnu históriu však nie je možné zúžiť len na spomenuté folklórne žánre, do zorného uhla folkloristiky pribudli už i rozprávania zo života, spomienkové rozprávania, ktoré sú z hľadiska konceptu orálnej histórie dôležitejším orálnym prameňom ako klasické folklórne výtvy obsahujúce dokumenty o histórii i dokumenty o kvalite historického vedomia určitého spoločenstva a z hľadiska vývinu orálnej histórie mali kľúčové postavenie i v minulosti, hoci si ich folkloristika nevšímala.

Orálna história (história v ústnom podaní) je dnes v centre pozornosti viacerých vedných disciplín. Historiografia skúma systematicky možnosť využitia jej pramennej bázy a do veľkej miery upustila už od svojho skepticizmu k ústnym prameňom. Sociológia sa snaží hľadať v ústnych prameňoch odpovede na otázky hodnotových orientácii jednotlivca, resp. malých sociálnych skupín a ako vidieť do stredu jej záujmov sa dostáva viac biografická metóda skúmajúca malé dejiny jednotlivca. Niet pochýb o tom, že orálne pramene majú osobitý význam v sociálnej psychológii a jazykovede.“ (LEŠČÁK M.: 1996, s.5)

„I v súčasnosti diskutovanou otázkou v etnologických kruhoch zostáva historická povaha etnologického faktu, adekvátnosť používaných metód a interpretácie. Prešli doby, kedy etnológia bola voľne priradovaná k historickým disciplinám. Už Francúzi van Genep a M. Mauss hovorili o etnológii ako o disciplíne stojacej bližšie k sociológii a sociálnej psychológii a jednoznačne požadovali viac uplatňovať metódy biológie alebo sociológie. Osobitne sa o vzťahu histórie a etnológie vyjadroval C. Lévy-Strauss, ktorý kriticky reagoval na dominanciu historického a dialektického prístupu k predmetu etnologického výskumu. Jeho kritika historiografie je dostatočne známa z kapitoly História a dialektika v „Myšlení přírodních národů“, kde sa venuje

polemike s J. Paulom Startrom. Spochybňuje možnosti historiografie (tzv. silnej histórie), ukazuje jej medzery v budovaní chronologického vývinového radu i na vznik viacerých oficiálnych histórií a antihistórií, či celých období histórie „nerovnakej potencie“.

Oproti silnej histórii stavia históriu, ktorú charakterizuje ako „históriu slabú“. Slabá história (biografická alebo anekdotická) má pritom svoje dôležité miesto v pochopení historického vývinu, hoci je na opačnom konci ako historiografia robená za základe vedecky overených historických dokumentov.“ (LEŠČÁK M.: 1996, s.6)

„Pokiaľ pre historiografiu je orálna história komplementárnou zložkou výskumu, pre etnológiu je orálna história v jej širšom chápaní jedným z najpodstatnejších prameňov. Za zúžené chápanie pojmu orálna história sa zaslúžila najmä klasická folkloristika, ktorá brala do úvahy len tie javy, ktoré prešli procesom tradovania a cyklizácie okolo určitej historickej udalosti. Za dominantné žánre sa pokladali len historická povesť a epos.“ (LEŠČÁK M.: 1996, s.7)

Orálne pramene sú živé svedectvá jednotlivcov. Pri výskume, množstvo informácií a kvalita závisí od vlastností informátorov. Jednak od veku, pohlavia, vzdelania, ale aj od príslušnosti k určitej skupine, či už k profesnej alebo sociálnej.

„Kolektívny život je zdrojom spomienok samotných, aj zdrojom pojmov, v ktorých sa tieto spomienky stelesňujú. Spomíname na to, čo je komunikované a čo je ako také lokalizované v kolektívnej pamäti. Pritom v žiadnej pamäti nie je minulosť udržiavaná ako taká, ale v takej podobe, ktorú daná spoločnosť, v nejakej konkrétnej dobe a v konkrétnom sociálnom rámci zachytila. Pamäť je teda vždy momentálna (súčasná) rekonštrukcia minulosti.“ (JUROVÁ A.: 1996, s.61)

„Orálna história má oproti tzv. silnej histórii určité obmedzenia a vnútornú stratifikáciu, vychádzajúce z jej špecifickej spoločenskej funkcie.

Za prvok orálnej histórie môžeme však v etnológii považovať každý etnologický jav, ktorý obsahuje prvky charakterizujúce minulý vývin a ktoré sú viazané na kolektívnu pamäť spoločenstva a prevažne na ústne podanie. Tieto javy sú priame alebo sprostredkujúce fakty o minulosti a sú zároveň výrazom individuálnych či kolektívnych postojov k minulosti. Sociálne a kultúrne procesy, ktoré študuje etnológia, majú odlišnú dynamiku a časovú nadväznosť ako javy v pravom slova zmysle historické.

Orálna história obyčajne nie je individuálnym pohľadom, ale kultivuje sa v rodine alebo v konkrétnej sociálnej skupine, a má zásadný význam pre tvorbu historického vedomia.

Fakty orálnej histórie sú nasýtené nie historiografickou informáciou ale informáciou, kde dominuje tak individuálny prežitok, ako i kolektívny hodnotiaci postoj, ktorý vychádza z ohraničeného poznania kontextov. Prejavuje sa v nej sila tradovaných etických i estetických noriem. Tieto dimenzie určujú vitálnosť rôznych vrstiev orálnej histórie i jej hodnotu.

Z takéhoto hľadiska sa stáva orálna história zdrojom nie len pre silnú (veľkú históriu), ale i pre sociológiu, psychológiu a nepochybne predovšetkým pre etnológiu. Od toho momentu sa odvíja i register používaných metód. Za efektívnu metódu, ktorú môžu využívať viaceré disciplíny, pokladám biografickú metódu a jej varianty.“(LEŠČÁK M.: 1996, s.7)

„Obrazy minulosti, štrukturované do príbehov alebo ich zárodkov, predstavujú výrazný faktor konštruovania a potvrdzovania individuálnej i skupinovej identity. Je im tiež pripisovaný vysoký ideový, ideologický či dokonca propagandistický potenciál vzhľadom na budúce aspirácie spoločenstva. Manipuluje s nimi v politike, publicistike i vo

vede. Sú súčasťou historickej pamäti a využívajú sa na interpretáciu či reinterpretáciu podľa deklarovaných či spontánných duchovných potrieb spoločnosti.

Historická pamäť spoločnosti na určitom stupni jeho integrácie na stupni novodobého národa sa skladá z dvoch relatívne samostatných zložiek: z oficiálnej a z neoficiálnej. Prvú zložku predstavuje historiografia, politická a ideologická manipulácia s historickými faktami a umelecká spisba. Jej súčasťou sú i historické pamiatky hmotnej i duchovnej podoby – pamätníky, oslavy, pamätné dni, ale tiež populárno-vedecká spisba a inomediálne spracovania historických tém (film, video, opera a i.). Druhú zložku tvorí historické povedomie bežných členov spoločnosti, ktoré má nezriedka podobu ústnych naratívov. V nich sa však premietajú aj poznatky, nálady, pocity a názory, ovplyvnené a formované prvou zložkou. Obe zložky historickej pamäti sa navzájom ovplyvňujú, neraz sú v protirečivom vzťahu a neoficiálna historická pamäť nezriedka býva alternatívnym výkladom historických udalostí.“ (HLÔŠKOVÁ H.: 2002, s.354)

„Historický fakt žije v troch rovinách: ako faktický príbeh historickej udalosti alebo činu osobnosti, ako odraz, spracovanie tejto udalosti alebo činu osobnosti v historiografii a po tretie ako pamäť a spomienky na historickú udalosť. Styčným bodom s folkloristikou je pri skúmaní obrazu minulosti jej duchovný rozmer/mentálny obraz. Minulosť folkloristiku zaujíma ako jej verbalizovaná a tematizovaná interpretácia, pričom dominantná je tu väzba na nositeľa. Klasická či tradičná folkloristika používa v tejto súvislosti termín ľudovosť, čo je však kritérium dobové, sociálne a dokonca ideologicky či politicky limitované.“ (HLÔŠKOVÁ H.: 2002, s.18)

Informácie o minulosti dostáva človek už v detskom veku. Deje sa to hlavne prostredníctvom školského vzdelávania detí

na hodinách dejepisu, alebo u mladších žiakov hodinách vlastivedy.

„Špeciálny problém predstavujú obdobia histórie a osobnosti, ku ktorým existuje viacero výkladov i v rámci oficiálnej historiografie. Na Slovensku je to napríklad problém slovenskej štátnosti, obdobie Slovenskej republiky (1939 - 1945), úloha osobnosti v dejinách Slovenska: franský kupec Samo ako prvý vládca Slovákov, Matúš Čák Trenčiansky, J. Tiso, A. Hlinka či A. Dubček a i. Viaceré interpretácie historických udalostí či pôsobenia osobností sa úzko viažu na politicko-spoločenské zmeny, keď mocenské štruktúry alebo politická opozícia interpretujú historické udalosti a úlohu osobnosti úplne protichodne.

S povest'ou ako jednou z naratívnych foriem sa v súčasnosti dieťa na Slovensku stretne po prvýkrát v rámci inštitucionalizovaného formovania historického povedomia v 2. ročníku základnej školy. Texty povestí sú v čítankách, resp. v učebniciach literatúry, čím sa v deťoch utvrdzuje genetická príbuznosť folklóru a literatúry.

Ak dieťa nedostane informácie aj z iných prameňov (orálna história v rámci rodiny, knižné spracovania, filmové spracovania, noviny, časopisy, rozprávania sprievodcov po historických pamiatkach a i.), prostredníctvom školy sa mu formuje povedomie v zmysle vyššie spomenutých kritérií. Dôsledkom je i fakt, že z pôvodne lokálnej či regionálne znakovito viazaných folklórnych javov sa tieto dostávajú na úroveň národnoreprezentatívnych znakov.“ (HLÔŠKOVÁ H.: 2002, s. 22-23)

„Slovenská folkloristika dosiahla v posledných rokoch niektoré pomerne cenné výsledky pri objasňovaní súčasného stavu ústnej slovesnosti. Rozprúdilo sa štúdium niektorých v minulosti obchádzaných druhov ústnej tvorby (spomienkové rozprávanie) i novovzniknutých prejavov (družstevné piesne).

Výskum sa tu síce uskutočňoval v podstate tradičnými metódami, ale so snahou po maximálnom zobjektívizovaní výsledkov kontaktom s veľkým počtom rozprávačov a získaním veľkého počtu záznamov. Boli to teda pokusy, ktoré predsa len rozšírili možnosti týchto metód. Je to však cesta veľmi namáhavá, náročná aj na čas a finančné zabezpečenie, prakticky nie vždy použiteľná, ale jednako v dnešných podmienkach výskumu potrebná, a to najmä vtedy, ak z akýchkoľvek dôvodov siahneme po materiáli mimoriadne náročnom a citlivom na presnosť.“ (MICHÁLEK J.: 1971, s. 26)

„Za situácie, keď bádatelia v teréne sa zhodujú v tom, že nositeľmi prejavov tradičných folklórnych žánrov (aj to nie vždy aktívnymi) sú dnes prevažne príslušníci najstarších generácií, má štúdium rozprávania zo života a spomienkové rozprávania mimoriadny význam. Posúva totiž dnes azda na najširšej základni záujem folkloristu do strednej generácie a nižšie. Okrem toho treba uviesť, že spomienkové rozprávanie a rozprávanie zo života tvorí podstatnú časť ľudového rozprávačského repertoáru i v súčasnosti. Je to živý materiál cenný aj tým, že poskytuje dostatok možností a veľký priestor pre sledovanie otázok tvorivého procesu v ľudovej slovesnosti. Rastúci záujem o spomienkové rozprávanie je teda plne opodstatnený a najmä v súvislostiach so snahami o poznanie súčasného stavu ústnej tvorby celkom nevyhnutný. Spomienkové rozprávanie je dnes významnou zložkou ľudovej slovesnosti a akýkoľvek pokus o načrtnutie jej súčasného obrazu bez materiálu spomienkového rozprávania bol by neúplný a skreslený. Štúdium spomienkového rozprávania je teda závažnou súčasťou objasňovania súboru problémov ústnej tvorby v súčasnosti a prináša aj cenné poznatky o stave ľudovej kultúry v dnešných zložitých podmienkach jej existencie.“ (MICHÁLEK J.: 1971, s.7)

„Oral history je pre historiografiu metódou, napriek rôznym výhradám týkajúcim sa subjektivismu, ktorá umožňuje historikovi sledovať nové problémové okruhy, nové tematické polia, otvára pred nim nové interpretačné možnosti. Nemala by byť redukovaná len na doplnkové postupy v historickom bádání, ale využitá ako jedna z ciest moderného historického výskumu, v ktorej ide o spojenie hermeneutických metód so systematickou analýzou kultúrnych a sociálnych štruktúr a procesov. Aj z aspektu vlastného zamerania historického bádania sa javí ako veľmi vhodná a dokonca potrebná metóda (história Rómov na Slovensku) a historik súčasných dejín pri výskume pamäti na uplynulý vývoj nachádza v nej vynikajúcu metódu dokumentácie a interpretácie historickej skúsenosti nielen príslušníkov etnických minorít ale súčasníkov nášho nedávneho vývoja vôbec.“ (JUROVÁ A.: 1996, s.67)

„Potreba odovzdávať poznatky a pocity prostredníctvom rozprávania patrí pravdepodobne do základnej psychofyziologickej výbavy človeka. Ústnou a nesprostredkovanou komunikáciou sa v tradičných spoločenstvách, založených na medziosobných a úzkych vzájomných vzťahoch medzi členmi skupiny, odovzdávali poznatky a predstavy o minulosti komunity. Ich cieľom bolo pestovať pocity integrity skupiny dovnútra a jej odlíšenia sa od iných skupín. Zdieľanie pocitu spolupatričnosti a vydeľovanie sa skupiny navonok mali symbolické formy aj v podobe naratívov o minulosti bez ohľadu na fakticitu ich obsahu či reálny priebeh dejín. Obrazy minulosti, štrukturované do príbehov alebo do ich zárodkov, predstavujú výrazný faktor konštruovania a potvrdzovania individuálnej i skupinovej identity.“ (HLÔŠKOVA, H.:2008, s.93)

2 ANALÝZA MATERIÁLU Z TERÉNU

2.1 Ulica Andreja Kmet'a

V nedeľu predpoludním, keď sa skončili bohoslužby v evanjelickom kostole, ktorý stojí v hornej časti ulice a tiež v katolíckom kostole tzv. nemeckom, ktorý je na opačnom konci, ulica zrazu dostala nový šat. Zmenila sa na promenádu plnú ľudí, kráčajúcich ľahkým, vychádzkovým krokom raz smerom hore, potom zasa dole. Navzájom sa zdravili, páni s úctivým sňatím klobúka a kývnutím hlavy. Jednotlivé rodiny sa občas pri sebe pristavili a prehodili medzi sebou zopár zdvorilostných fráz. *„V meste neexistovalo, aby bol neporiadok, ak dakomu papierik padol na cestu a nedaj boh, ho nezodvihol, nezbadal, v tú ranu za vami išiel niekto, kto vám povedal, zodvihni ho, keď ste zodvihli tak prídeš v nedeľu, keď bolo korzo od 10 do 12,tedy sa panstvo prechádzalo z kostola. Vtedy budeš zametať cestu. Raz sa mi to stalo, že mi papierik vypadol z cukríka. Ľudia, ja som sa hanbila ako pes. No veď, ale to bola elita v Štiavnicí, to nie ako teraz, že ide hockto len tak. Hrala hudba v meste, to musel hoc kto to nie len ja, starý chlap išiel ožratý a voľačo mu vypadlo, nahal tam, cez korzo musel ísť a to bola taká hanba, že len, to bola strašná hanba. V meste hudba hrala a vy ste museli zametať. Metlu do ruky velikú, to nie len taký krcík a nie len tam kde to padlo, celý chodník pozametať. Na tu máš, si zapamätáš či papierik stratíš. Teraz ideme ráno do kostola a všetky kukakondle vykydané vonku. To nemá kto oriadiť, hej?“* (Rákayová, J., 70 rokov)

Iný šat mala ulica cez týždeň, od pondelku až do soboty. Obe strany ulice lemovali menšie či väčšie obchodíky ako obchod s kožou a koženými výrobkami - Beregy a Drexler, Knihkupectvo Jorges, textil a obuv majiteľom Wais (so

stiahnutým uchom), koloniálny tovar Bálinth (predajňa potravín). Ten sa nachádzal na trotuári – horná terasa. „Vnútri obchodu sa nachádzal široký drevený pult, ktorý prechádzal pozdĺž ľavej steny a pokračoval pozdĺž náprotivnej strany vstupu. Na ňom boli umiestnené zásobníky na kávu a cukrovinky, ktoré vám lopatkou nabrali a navážili do papierových kornútkov, za ním boli umiestnené police plné nádob na múku, cukor, či ryžu a rôzny iný tovar potrebný pre kuchyňu. Na začiatku pultu, blízko vstupu do obchodu bola umiestnená pokladňa“ (Kováčsová, M., 83 rokov). Tu nakupovala potraviny celá horná časť mesta vrátane obyvateľov bývajúcich v malých baníckych domčekoch roztrúsených po oboch stranách svahov, ktoré obklopujú centrum mesta. „Tovaru bolo dostatok, ak nepočítam obdobie potravinových lístkov, kedy každá osoba dostala lístky na určité množstvo potravín. Na nich bolo uvedené koľko gramov cukru, múky, mäsa (ryby sa do toho nepočítali) si môže za mesiac kúpiť. Pokladnička vždy odstrihla dané množstvo z lístkov a lístky lepila na veľké plagáty, ktoré mala umiestnené za sebou. Gramy jednotlivých tovarov na plagáte museli presne sedieť s výdajom zo skladu. Dokonca aj v reštaurácii, keď ste si dali obed, alebo večeru, vám odstrihli z lístkov množstvo, ktoré bolo určené na jednu porciu“ (Kováčsová, K., 85 rokov) „Po vojne bolo v obchode dostať americké konzervy, boli lacné, plechovka mala zelenú farbu a okrem vyrazeného čísla na veku nebolo na nej nič napísané. Bolo to ako keď si kupuješ mačku vo vreci. Až doma po otvorení si zistil či v nej je mäso – niečo ako lunch, alebo arašidy, fazuľa či cukríky. Po vojne boli aj cukríky na lístky, 10 deko pre jedno dieťa na mesiac. Čo to bolo! Bola som taká zabažaná za sladkým, že som mame dokázala zjesť aj pol kila kryštálového cukru na posedenie. V 48. roku som bola v tábore v Poľsku. Tam vedeli, že sladkostí máme doma nedostatok a tak každé dieťa, ktoré zjedlo celý obed, dostalo jednu veľkú

čokoládu. Nebol to až taký problém, tie čučoriedkové, dyňové aj uhorkové polievky sa dali zjesť, akurát z kvaseného chleba som nezjedla, vyzerala ako zvratky. Radšej som oželela aj čokoládu.“ (Lalúchová, A., 73 rokov) Poniže konzumu sa nachádzal obchod sklo – porcelán. Majiteľ obchodu p. Kovács ponúkal bežný spotrebný tovar – taniere, poháre, rôzne ozdobné predmety no najväčším a najhládanejším artiklom boli cylindre, ktoré sem chodili kupovať aj obyvatelia okolitých obcí ako Teplá a Žakýl. „Elektrická energia na osvetlenie ešte nebola veľmi rozšírená a svietilo sa hlavne petrolejovými lampami. Tie sa museli často čistiť od dymu, ktorý sa usádzal na vnútorných stranách cylindra. Pri tejto činnosti dochádzalo k ich častému rozbitiu. Keď na trh vybehol riad z varného skla-jenské misy, samozrejme, že nemohol chýbať ani u nás doma. Už ako mladé dievča, asi 11 – 12 ročné, keď mama musela pomáhať otcovi v obchode, ja som musela pripraviť obed. Pamätám, akoby to bolo dnes, varila som ryžu. U nás sa varievala v jenskej mise a keďže sme mali ešte šporák, do ktorého sa kúrilo drevom, bolo to ťažké, lebo podľa toho kde ste misu postavili, tak sa tuho varilo a voda sa nesmela dotknúť rozhorúčenej misy, aby po nej nestiekla na platňu. Keby sa tak stalo, misa by praskla. Mne sa to podarilo. To bolo strachu, nechcela som ani pomyslieť čo bude, keď príde domov otec. Rodičia nás viedli k skromnosti a šetrnosti a teraz toto. Našťastie som si spomenula, že v komore som videla ešte jednu takú istú misu. Bežala som po ňu a rýchlo som začala variť odznovu. Tú rozbitú, aby ju nenašli som tak ako bola aj s nedovarenou ryžou utekala zakopať do horného kúta našej záhrady. Odpočíva tam doteraz a keď o dákych sto rokov budú archeológovia robiť výskum, tí sa ale budú čudovať. Rodičia na to nikdy neprišli a ja som sa priznala až keď som už pár rokov robila.“(Kováčsová, K., 85 rokov) Okrem toho ponúkal aj rámovacie a zasklievacie služby, ktoré vykonával v dielni,

hneď za obchodom alebo priamo v dome zákazníka. Obchod svoje služby ponúkal nie len obyvateľom mesta ale aj obyvateľom okolitých dedín. *“Do obchodu chodili kupovať porcelán a poháre aj pre jedáleň posledného majiteľa neďalekého kaštieľa vo Svätom Antone, bulharského cára Ferdinanda Coburga. Občas prešiel cez mesto na svojom aute, takže z diaľky som ho vídavala. Keď sa mala stavať Trať mládeže, konala sa veľká slávnosť – polozenie základného kameňa. Zúčastnilo sa na nej veľa predstaviteľov, medzi nimi aj cisár. Žiaci z banskoštiavnických škôl stáli v polkruhu okolo nich a ja som stála celkom pri ňom, takže som si ho mohla dobre poobzerať.”* (Kováčsová, K., 85 rokov) Pod ním sa nachádzal obchod s dámskym textilom, cukríky a noviny, obchod s textilom–Goldner, holičstvo, hodinárstvo, elektroobchod Winterstein.

Druhú stranu ulice lemovali obchody ako pánske holičstvo Molnár, pohostinstvo U Mendeho, mliekareň U Čekyrdu, *„Sem sme chodili kupovať mlieko. So sebou sme si priniesli kondličku, do ktorej nám predavač mlieko nameral z veľkej nádoby odmerkou s dlhou rúčkou, ktorá vždy visela zavesená na veľkej kadi plnej mlieka.”* (Gazdíková, S., 67 rokov) Veľa obyvateľov si mlieko chodilo kupovať aj od súkromných chovateľov, ktorých okolo mesta bolo viac než dost, či podaktorí ešte za prvej republiky, dokonca aj na katolícku faru. Nad mliekárňou v prízemí objektu bolo klobučníctvo Taš Aranka, tu nie len opravovali alebo vynovovali staršie klobúky, ale vyrobili aj nové podľa najnovšej módy a konkrétneho želania zákazníka. Na poschodí bola vyšivačská dielňa, kde dámy z lepších kruhov pre svoje dcéry nosili výbavu – vankúše, periny, obrusy, uteráky na ktoré dávali ručne vyšiť iniciály mien svojich dcér, lekáreň Horovic – je to asi jediný priestor, ktorý pomaly za celé storočie nezmenil svoj účel, hotel Bristol, kde na prízemí sa nachádzala kaviareň a na poschodí izby pre

hostí. Bol to najluxusnejší hotel v meste. Nad hotelom sa nachádzalo železiarstvo Plathy. Na prízemí budovy sa nachádzali potreby pre dom a záhradu – klince, šrouby, dróty, pletivá motyky a podobne a na poschodí potreby pre domácnosť – kuchynské riady - hrnce, vedľa bol textil a potraviny Deutsch, mäsiareň Vašáry a cukráreň Müllner. „*Ked' som bol dieťa, mama často poriadala doma večierky. Bola naučená na veľkolepý život v Pešti, kam často aj na jeden či dva mesiace odcestovala aby si oddýchla od malomeštiackeho života v našom meste, ako tomu hovorievala. Domov sa vrátila s novou garderóbou podľa najnovšej módy. Aby mohla vyrozprávať všetky kultúrne zážitky, zorganizovala večierok na ktorý som sa veľmi tešil, lebo vždy objednala vynikajúcu zmrzlinovú tortu od Müllnera, ktorý ju priniesol na presne dohodnutú hodinu.*“ (Ebert, A., 64 rokov)

„*Tu bolo strašne veselo a študentov, to ani nehovorím, na galandri to sedeli študenti, to sa nedalo prejsť pomaly, teraz nemáte nič. Štiavnica bola veľmi veselá, každý sem rád chodil.*“ (Rákayová, J., 70 rokov)

2.2 Nám. sv. Trojice

„*Na Trojici bolo vždy živo. V každom dome bývalo aj niekoľko rodín. V Žemberáku bol internát pre chemickú a banícku školu, v Lýceu internát pre LOU-ku, v centrálke bola hlavná jedáleň pre všetkých, chlapcov aj dievčatá z internátov, to bolo plné mesto ľudí. Lesáci nemali internát a tak ich veľa bývalo tu všade hore, buď na Resle alebo tadeto po okolí na privátoch v tých domčekoch. Všade mali jednu izbu len pre študentov. Chlapci si našli skôr ako dievčatá, lebo neboli taký nároční a aj domácim občas pomohli pri dome.*“ (Trokšiarová, A., 71 rokov) V sobotu, po vojne aj v stredu, v lete či v zime sa tu konávali veľké trhy, na ktoré svoj tovar nosili ženy

z Pukanca, ale aj od Hontianskych Nemiec. „Tovar si trhovníci priniesli vo veľkých prútených košoch, na zem rozprestrelí plachtičky, na ktoré svoj tovar porozkladali. Ponúkali rôznu zeleninu ako cibuľu či fazuľu, ovocie – jablká, hrušky, čerešne, mliečne výrobky ako syry, smotanu či maslo, ktoré bolo ešte lisované v drevených formách, takže každá kocka masla mala na hornej časti vytlačený ornament, vajíčka, živú hydinu, ktorá bola za nohy uviazaná a zavesená dole hlavou a každý zákazník si svoj tovar najskôr dôkladne prezrel a tiež veľké množstvo rôznych druhov rezaných kvetov, prútených košov a drevených výrobkov. Na trhu sa predávalo už od štvrtej hodiny ráno a tak ženičky prišli už deň predtým večer a prespali v hoc ktorom dome na námestí, len tak po chodbách. Domáci sme ich už poznali, aj do pivníc si poodkladali koše. Vôbec sme sa nebáli, že by voľačo zmizlo.“ (Karabelly, J., 82 rokov), „Mama sa zlomila varecha na pranie a tak sme šli na trh kúpiť novú. Aj sme kúpili, takú velikánsku, pamätám ako sa jej mama tešila, ale nie dlho, lebo dačím som ju nahnevala, už neviem čím, to si nepamätám, ale ako ju mala v ruke, tak sa ňou zahnela a švacla ma rovno cez lopatku len tak zadunelo. Ja som bola samá kosť a koža a z varechy sa kus odlomilo, tak som jej len zakričala tak ti treba a rýchle som ušla cez okno. Neviem prečo, ale dvere som používala málo. Najradšej som chodila cez okno.“ (Lalúchová, A., 73 rokov)

2.3 Radničné námestie

V ženskom katolíckom kláštore bola škôlka „Ako malá som asi rok alebo poldruha roka chodila do škôlky – óvoda sa to vtedy volalo alebo opatrovňa. Vraj aby som si zvykla na kolektív predtým ako pôjdem do školy. Boli to dve miestnosti, v jednej boli lavičky na ktorých sa sedelo a veľa času sa trávilo modlením. V druhej miestnosti sa nachádzala veľká presklená

skriňa plná hračiek – bábiky, vozíky. Často som stávala pred skriňou a túžila zahrať sa s jednou z bábik ,nie že by som doma nemala, mala, ale to bola iná, no mníšky ani raz nedovolili, aby si deti hračky požičali. Raz prišiel do škôlky Mikuláš a keď podal dieťaťu balíček, bolo mu treba pobožkať ruku. My sme nikdy nikomu ani doma ruky nebozkávali. Ja som zbadala na jeho ruke prsteň. Bol to prsteň ako mal pán dekan a začala som kričať, že to nie je žiadny Mikuláš, ale náš pán dekan. Mníšky ma hneď vyhrešili a musela som sa ísť do vedľajšej miestnosti modliť.“(Kováčsová M., 83 rokov) Na prízemí objektu bola roľnícka banka a školské potreby Groman, nad evanjelickým kostolom bola hlavná trafika a berný úrad, galantéria Šimek, holičstvo Švec a mäsiar Kraják. Vo Fritzovskom dome, terajší Štátny ústredný banský archív bol obchod s metrážou – Kuzma, knihviazačstvo a predajňa zbraní. V hornej časti Radničného námestia sa nachádzal druhý hotel v meste, ktorý dodnes všetci poznajú pod názvom Metropol. V prízemí objektu bola reštaurácia a kaviareň. „Nad betlehemom ako je teraz, bola väznica, takže ako deti nás matky vždy poslali tým väzňom chlieb podať. Ani sme tam nikoho nemali. Tam kde je VUB-čka, tak vedľa v tom prilepenom, mala Dajčova manželka továreň na výrobu ručne tkaných kobercov. Tam som chodila brať látky, doma sa to strihalo, zošívalo a stáčalo na také kľbká a potom som to nosila späť. My sme bývali na poschodí nad hornou lekárňou a z okna som videla priamo na synagógu. Každú sobotu mali židia omšu. Chodili ešte aj so sliapkami a po skončení im ich tam pred synagógou zabíjali a potom si ich nosili domov na varenie. Tiež si pamätám pár pohrebov, mali prekrásny koč, ale neviem, že by ešte niekde bol. V Štiavnici bola spústa židov, ale oni boli veľmi dobrí ľudia, ako dieťa keď som išla s rodičmi po ulici, oni vždy volali, poďte sa pozrieť, možno sa vám dačo zapáči a ak nie, nevadí. Nám deťom vždy dali dáky malý cukrík alebo aj hocičo, keď len trošku

kryštálového cukru zatočeného v papieriku.“(Rákayová J., 70 rokov)

2.4 Školstvo

V Banskej Štiavnici pôsobilo niekoľko ľudových škôl – Dievčenská ľudová škola v ženskom katolíckom kláštore na Radničnom námestí, Dievčenská evanjelická škola na Dolnej ulici, Štátna ľudová škola v hornej časti lýcea na Nám. sv. Trojice, kde v dolnej časti objektu bola Meštianska škola, „*Ja som chodila do meštianky a na dievčatá z katolíckej školy sme na ulici vykrikovali – kláštorianky sväté Anky. Potom som pokračovala v osemročnom gymnáziu kde som šla do prímy. 8-ročné Gymnázium bola možno prvá škola kde sa vyučoval ruský jazyk. Samozrejmosťou bola latinčina, nemčina a ako tretí jazyk sa učila francúzština. V roku 1941 alebo 1942 prišiel nový profesor, ktorý presadil, že sa učila ruština. Vtom čase bolo bežné, že deti ovládali aj štyri - päť jazykov. Doma sme hovorili maďarsky lebo starý rodičia nevedeli po slovensky a slovensky s rodičmi. V škole sa vyučoval nemecký a latinský jazyk, ku ktorým pribudol ešte jeden voliteľný jazyk. Ako žiaci sme si radšej zvolili ruštinu, ktorú sme považovali za jednoduchšiu. Zaujímavosťou je aj to, že tlačенú azbuku sme v škole nikdy nevideli, učebnice sme nemali. Učili sme sa písať a čítať len písanú podobu. My, čo sme maturovali tesne po vojne, sme mali veľkú smolu. Ovládali sme síce niekoľko cudzích jazykov, no maturovať sa dalo len z latinčiny. Nemecký jazyk sa automaticky vyškrtol a ruský zasa ešte nebol bežný a maturovať sa z neho tiež nedalo. Problém som mala aj keď prišli do mesta ruskí vojaci, ktorí keď prišli na to, že ovládam ruštinu ma považovali za nemeckého špióna. Bol dosť veľký problém objasniť danú situáciu no nakoniec som robila tlmočníčku pre ruských vojakov. Prvú ruskú knihu v origináli*

som si kúpila až neskôr po vojne - Onegina a z nej som sa dodatočne učila tlačenu podobu azbuky.“(Kováčsová, K., 85 rokov)

Chlapčenská katolícka škola bola v budove archívu na Radničnom námestí. Známa bola Štátna stredná lesnícka škola, ktorá bola zriadená v roku 1919 a nadviazala na tradície vyučovania lesníckych odborov už na Baníckej akadémii.

2.5 Kultúrny život

O kultúrnu stránku obyvateľstva sa starali dve kiná (čo je viac ako dnes), v ktorých sa premietali každý deň dve predstavenia. Jedno o 18. hodine a druhé o 20. hodine, na ktoré študenti mohli ísť len v sprievode rodiča. *„Jedno premietalo tri dni a druhé zvyšok týždňa. Vôbec si nebrali navzájom ľudí. Vždy sa dohodli aj krčmári mali tak stanovené hodiny, že sa navzájom rešpektovali. Jeden mal otvorené do toľkej, druhý od vtedy dotedy. Každý mal zabezpečený zisk.* (Karabelly, J. ,82 rokov).

Jedno sa nachádzalo na Dolnej ulici pri reštaurácii Winterstein neskôr Sušický (teraz budova bývalého OPP), *„V nedeľu popoludní sa na terase pred reštauráciou konávali tanečné zábavy, volali ich batvoškové, lebo každý si so sebou priniesol v servítke zabalené koláčiky. Väčšinou sa ich zúčastnili celé rodiny, lebo rodičia si so sebou vzali aj svoje deti.*“ (Bubliaková, E., 85 rokov.) Druhé kino bolo v katolíckom spolku zvanom *Kaťák – KaSS* na križovatke ulíc Akademická, A. Kmeť a Kammerhofská. *„Kino našťastie existovalo stále, to bolo naše miesto stretávania. Tam to bolo úplne jednoduché, obyčajné stoličky a veľká sála, tam sme chodili do kina a samozrejme, každá jedna akadémia, ktorá existovala sa tam konávala. Každá jedna škola si pripravila niečo a veľmi radi sme tam chodili, lebo tam sme sa ako mládež*

vždy stretli. No a divadlo, to sem chodili súbory z Bystrice, Zvolena, hrávali rôzne aj drámy aj operety aj čokoľvek, tu naozaj tak pulzoval ten život, až do zobrať okru. Potom to začalo upadať, ale aj tak najlepšie boli tie študentské akadémie. Každá škola si nacvičila program, väčšinou to bolo gro lesáci. Tí mali hudobnú skupinu a teraz sa tam recitovalo, spievalo. Proste študenti zorganizovali program. My sme sa vždy tešili, lebo sme sa všetci zo všetkých škôl stretli, lesáci, baníci, gymnazisti, chemici, taký veselý život to bol. Tak, študentský život je vždy veselý. Tiež sme sa stretávali na takých dopoludniach alebo popoludniach mládežníckych. Každý týždeň sa striedala jedna škola, ktorá pripravila program. Väčšinou dopoludnia to bolo, niekedy v sobotu popoludní do tej ôsmej. Dlhšie to nebývalo, museli sme byť doma. Aj keď po privátoch bývali chlapci, chodili profesori na kontroly, či sú doma. Nemohli si nikdy dovoliť po nociach chodiť. Najviac to bývalo v baníckej škole. Tam bola veľká miestnosť. Bývali to takzvané odpúťavacie akcie a najčastejšie to bolo v nedeľu.“ (Gazdíková, S., 67 rokov) Dnes sa budova katolíckeho spolku vrátila do vlastníctva mesta, ktoré plánuje jeho rekonštrukciu s opätovným využitím priestorov na kinosálu.

„Horná terasa - trotuár na ulici A. Kmeťa slúžila ako centrum stretávania mládeže. Chlapci v hlúčkoch stáli či sa opierali o galandre (zábradlie) a viedli rozhovory o dievčatách, práve prechádzajúcich okolo. V našich časoch sa nemohlo stať, že by kráčalo dievča a chlapec vedľa seba a držanie za ruky už vôbec neprichádzalo do úvahy. Nepatrilo to k slušnej výchove. Ak sa našlo zopár odvážlivcov a uvidel ich dokonca niektorý z profesorov, mali istotu, že na druhý deň v škole budú riadne prevetraní“. (Kováčsová, M., 82 rokov)

Večerný život sa odohrával vo veľkej časti v mnohých krčmičkách, ktorých bolo v Banskej Štiavnici vždy dostatok, ale tiež v hoteloch, kde v tých noblesnejších reštauráciách

každý večer hrávala živá hudba. „Najlepším hotelom bol Hotel Grand, ktorý je aj teraz stále na pôvodnom mieste, bol takým spoločenským stretávaním sa ľudí, šachistov a ľudí sem tam si posedieť na kávu alebo niečo také. Bola tam reštaurácia aj ubytovacie služby.“ (Gazdíková S. ,67 rokov). Na Kammerhofskej ulici, ktorý dodnes usporadúva honosné plesy. Na trochu nižšej úrovni bol Hotel Metropol, kde tiež hrala živá hudba, ale len párkrát do týždňa. „Pomaturitný banket sme mali v Metropole, vlastne aspoň tí ktorým sa podarilo zmaturovať v júni 1945. Nebola to žiadna honosná udalosť, vzhľadom na situáciu ktorú priniesla doba. Banket, rovnako ako aj stužková slávnosť v tých časoch bol výlučnou záležitosťou študentov a pedagógov, nie ako dnes, keď aj rodičia zaodetý v drahých róbach zasadnú za slávnostne prestreté stoly plné rôznych dobrôt. Náš banket bol skromný. Každý priniesol z domu niečo málo na zahryznutie, pretože naozaj bolo všetkého nedostatok, oblečenie bolo tiež len bežné, ktoré sme vtedy denne nosili na sebe. Ja som si dokonca musela od kamarátky požičať šaty, lebo mne moje ukradli. Myslela som že sa do nich nevmestím, lebo kamarátka bola o čosi štíhlejšia, no nakoniec som sa do nich vpratala. Mali pekný vyšívany golier. Topánky som mala, ale také fajn športové. Inakšie som nemala. Výnimočnosť bola v tom, že bol zákaz nočného vychádzania a tak sme všetci boli chtiac – nechtiac prinútení spoločne stráviť čas až do bieleho rána. (Kováčsová, K., 85 rokov) Teraz hotel zíva prázdnotou, no možno raz znovu ožije.

2.6 Športový život

Celé leto mládež trávila na okolitých jazerách, ktorých v tomto regióne je veľké množstvo. Najviac frekventovaným však bol Klinger, ktorý sa nachádza len kúsok od centra mesta. Boli na ňom vybudované drevené plavárne, ktoré

zabezpečovali bezpečnosť v týchto hlbokých umelo vytvorených tajchoch ako ich ľudia volajú. Plavárne mali hĺbku 1 - 1,5 m. Aj táto bezpečnosť však bola len relatívnym pojmom, pretože mládež si vždy našla zábavku ako si skrátiť čas. Jednou z nich bola aj súťaž, kto najrýchlejšie podpláva plavárne. V týchto plavárňach sa konávali aj plavecké a vodnopólové preteky. Každú nedeľu popoludní sa tu hrávalo vodné pólo. Bola to príležitosť pre výlety s celou rodinou. Pólo sa hrávalo medzi dvoma plavárňami, ktoré boli postavené tak, aby medzi nimi vznikol dostatočne veľký priestor potrebný na vodnopólové ihrisko. Klinger bol akýmsi mestským kúpaliskom. *„Štiavnica, ako taká, bola veľmi veselá, veľmi zábavní ľudia, tu to bola taká spoločnosť, že s kým ste sa stretli to všetko bola sranda, žiadne podrazáky sa nerobili. Keď sa povedalo, že ide sa na Nový zámok, tak to celá kopa sa nás zobrala na Nový zámok. My sme sa hrali s loptou, starý hrali karty, štrikovali, vyšívali, všetko možné robili. Som sa bola pozrieť minule, ani jednej lavičky tam není kde sme sedávali. Potom sme chodievali na Starý zámok, Klinger bol vychytený. To bolo pre mesto kúpalisko, no to bola fantázia, lebo tam hudba hrala, tam boli prezliekárne, bufet tam bol, stoly boli, potom tie plavárne boli spravené, veľká, malá. Tam bol taký život a zábava, každý deň sa tancovalo. To len troška vám zabrnkalo do nôty a už aj sa tancovalo, do vody sa skákalo. Vkuse tam hudba hrala, večer aj živá hudba, tam bolo strašne veselo, bol tam aj plavčík.“* (Rákayová, J., 70 rokov)

Podobné plavárne boli vybudované aj na Belianskom jazere. Tie vybudovala vojenská posádka, ktorá bola v Štiavnici od roku 1919 až do roku 1945. Slúžili hlavne pre potreby vojakov, no mnoho detí sa plávať naučilo práve tam.

„Keď bolo dostatok snehu sánkovali alebo lyžovali sme sa priamo na našej ulici (Ružovej). Sneh z ciest sa neodhrňal tak ako teraz a ani sa tak neposýpalo, takže v našich kopcoch

boli dokonalé podmienky na sanicu. Ja som sa radšej lyžovala než sánkovala. Môj otec bol vynikajúcim lyžiarom a v nedeľu, keď nemusel pracovať v obchode, chodili sme sa spolu lyžovať na Rosniarky. Pod kopec sme si lyže museli vyniesť na pleci, no hore kopcom sme ich už museli pripnúť na nohy, aby sme sa nezabárali do snehu a vyšliapať až na samý vrch po vlastných. Vleky vtedy neboli a tak za celý deň sme sa otočili asi tri až štyri krát a mali sme dosť. Najlepšia bola ale posledná jazda, lebo bočnými uličkami sme sa s lyžami na nohách dostali až priamo pred náš dom na Ružovej ulici.“ (Kováčsová, K. , 85 rokov)

Táto výhoda vychádzala hlavne z prírodných podmienok, ktoré ovplyvnili celý ráz mesta osadeného do svahov okolitých kopcov. *„Ešte sa pamätám, ako sme sa tuto sánkovali dole ulicou, od vrchu oproti lesníckej ako bol obchod, až dole tuto sme sa sánkovali, narazili do múru, ale došli až dole psiarkou pod poštu. Aj hlavnou ulicou sme sa sánkovali, od Metropolu až dole skoro na Križovatku. Aj uprostred mesta bola sánkovačka, keď napadlo snehu, tam sa predsa neboli autá, nikto nepotreboval, aby sa sneh odpratával, ľudia prešli, prešľapali. Ani sa tak neposýpalo ako teraz, to vôbec nebolo.“*(Gazdíková, S., 67 rokov)

Najväčšie športové podujatia sa konávali v priestore, ktorí dnes všetci poznajú pod názvom „Staré ihrisko“. Je to priestor za bývalým kinom a reštauráciou Winterstein. Bolo tu futbalové ihrisko, v zime klzisko, nad tribúnou dva tenisové kurty. Stavať tento areál pomáhala tiež vojenská posádka. Slúžil pre potreby mestského športového klubu známeho pod názvom ŠAC – športový atletický club. V zime keď sa nekonali hokejové preteky, klzisko využívala aj široká verejnosť. Ľad bol však prírodný a využívať sa dal len za vhodných podmienok. *„V zime som sa chodila brusliť na klzisko (ŠAC). Neboli to korčule ako dnes, ale na topánky, ktoré sme bežne nosili sa priskrutkovali*

nože bruslí. Pri klzisku bola aj drevená búda, kde bol človek čo mal na starosti ľad a k nemu sme sa chodili zahriať, keď nám bola veľká zima. Mal aj pomôcku pomocou ktorej sa deti, ktoré ešte nevedeli brusliť mohli ľahšie učiť. Bola to konštrukcia ktorej sa držalo a tlačila sa pred sebou. Na spodnej časti mala podobné nože ako na brusliach, ktoré boli po oboch bočných stranách. Cestou domov sme sa zastavili v pekárni a kúpili čerstvo upečený slaný praclík.“ (Kovácsová, M., 82 rokov)

ZÁVER

Predmetom bakalárskej práce je obraz Banskej Štiavnice v rozprávaniach. Na rozpracovanie danej problematiky som v roku 2010 uskutočnila v meste Banská Štiavnica kvalitatívny empirický výskum, ktorého hlavným cieľom bolo popísať a analyzovať prežitú skúsenosť jedinca žijúceho v skúmanej lokalite. Hlavnou metódou na získanie informácií bolo rozprávanie. V meste Banská Štiavnica žijem dvadsaťpäť rokov, čo bola veľká výhoda pri realizácii terénneho výskumu. Informátori ma poznali a mali ku mne väčšiu dôveru, ako k niekomu úplne cudziemu a moju „návštevu“ považovali za rozptýlenie a skrátenie dlhého dňa. Celkovo som uskutočnila rozhovory s dvadsiatimi informátormi. Polovica z nich sa v Banskej Štiavnici narodila a strávila tu celý svoj život, tá druhá sa do predmetného mesta prisťahovala v čase svojej dospelosti. Menej početnú, ale o to zaujímavejšiu skupinu tvoria informátori tretej generácie – sú to potomkovia strednej vrstvy obyvateľstva, ktorých rodičia vlastnili obchodné alebo výrobné prevádzky v centre mesta, tá početnejšia šesťnásť členná skupina pochádza z druhej generácie.

Všetci informátori najradšej spomínali na veľké trhy, ktoré sa konávali v centre mesta Banská Štiavnica na Nám. sv. Trojice, na činnosť „*Katáku*“, hlavne divadelné predstavenia a akadémie a tiež na kúpaliská na miestnom jazere Klinger a čulý ruch v centre, hlavne kvôli množstvu študentov, ktorí zaplňali nie len internáty, ktoré sa nachádzali priamo v meste, ale aj jeho ulice. Nezabudli spomenúť ani fakt, že všetky budovy slúžili hlavne ako obytné domy s niekoľkými bytmi v ktorých pulzoval život. Nikto z nich nespomenul slávne Salamandrové sprievody, ktoré sa konajú každý rok pri

príležitosti osláv dňa baníkov. Považovali to za úplne samozrejmu vec, ktorá nestojí za zmienku.

Zaujímavou témou pre ďalšie spracovanie tejto problematiky, by bol pohľad na mesto očami súčasnej mládežníckej generácie. Jednak generácie mladých banskoštiavničianov, ale aj tých, ktorí v meste Banská Štiavnica len študujú.

ZOZNAM LITERATÚRY

- BAČOVÁ, V. 1996. *Historická pamäť a identita*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1996. 264 s. ISBN 80-967621-0-9.
- BÁRTA, V. 2010. *Banská Štiavnica – ako sme tu žili*. Slovenská Ľupča : AB ART press, 2010. 144 s. ISBN 978-80-89270-32-3.
- BEŇUŠKOVÁ, Z. 1996. Náčrt využitia metódy oral history v spoločenskovedných disciplínach. In *Etnologické rozpravy*. Martin: Etnografické múzeum SNM, SNS pri SAV, Ústav etnológie SAV, 1996. s.15 – 19. ISSN 1335-5074.
- BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. 1995.a *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1995. 484 s. ISBN 80-224-0234-6.
- BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. 1995.b *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1995. 484 s. ISBN 80-224-0234-6.
- ČUKAN, J. 1997. *Pramene k štúdiu a techniky výskumu v etnológii*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1997. 42 s. ISBN 80-8050-107-6.
- DVOŘÁKOVÁ, V. – TÓTHOVÁ, Š. 1995. *Banská Štiavnica: svetové kultúrne dedičstvo*. Bratislava : Pamiatkový ústav, 1995. 71 s. ISBN 80-967163-0-1.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitatívny výzkum*. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HLÔŠKOVÁ, H. 1996. Interpretácia minulosti – nástroj formovania sociálnej pamäti. In *Etnologické rozpravy*. Martin : Etnografické múzeum SNM, SNS pri SAV, Ústav etnológie SAV 1/1996. s. 50 – 56. ISSN 1335-5074.
- HLÔŠKOVÁ, H. 2002. Ústna história vo vytváraní historickej pamäti (kto, prečo, ako na Slovensku – doteraz a v budúcnosti). In *Slovenský národopis*. Bratislava : Ústav etnológie SAV, 3-4/2002. s. 353 – 362. ISSN 1335-1303.

- HLÔŠKOVÁ, H. 2002. Výskumné metódy slovenskej folkloristiky vo vzťahu k objektu výskumu (K problematike historickej pamäti). In *Etnologické rozpravy*. Martin : Etnografické múzeum SNM, SNS pri SAV, Ústav etnológie SAV, 2/2002 s. 18 – 26. ISSN 1335-5074.
- HLÔŠKOVÁ, H. 2008. *Individuálna a kolektívna historická pamäť (Vybrané folkloristické aspekty)*. Bratislava : UK, 2008. 116 s. ISBN 978-80-223-2580-6.
- JUROVÁ, A. 1996. „Oral history“ – prameň a metóda skúmania historickej pamäti. In *Historická pamäť a identita*. Košice, Spoločenskovedný ústav SAV, 1996. 264 s. ISBN 80-967621-0-9.
- LICHNER, M. 2002. *Banská Štiavnica, Svedectvo času*. Banská Bystrica : Harmony, s.r.o., 2002. 256 s. ISBN 80-968547-8-X.
- LEŠČÁK, M. 1996. Etnologické aspekty štúdia orálnej histórie. In *Etnologické rozpravy*. Martin : Etnografické múzeum SNM, SNS pri SAV, Ústav etnológie SAV, 1/1996. s. 5 – 8. ISSN 1335-5074.
- LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. *Folklór a folkloristika*. Bratislava : Smena, 1982. 265 s. ISBN 73-107-82-12.
- LÉVI-STRAUSS, C. 1996. *Myšlení přírodních národů*. Liberec : Dauphin, 1996. 365 s. ISBN 80-7149-369-4.
- MANNOVÁ, E. 1996. Oral history a historiografia. In *Etnologické rozpravy*. Martin : Etnografické múzeum SNM, SNS pri SAV, Ústav etnológie SAV, 1/1996. s. 20 – 24. ISSN 1335-5074.
- MICHÁLEK, J. 1971. *Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1971. 214 s. ISBN 71-010-71.

ZOZNAM INFORMÁTOROV

Uvádzam v poradí: priezvisko, meno, rok narodenia, miesto narodenia, od kedy žije v Banskej Štiavnici, vzdelanie

Benčajová Iveta, 1958, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Benčaj Igor, 1953, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Bubliaková Eleonóra, 1925, Liptovský Mikuláš, v Banskej Štiavnici od roku 1941, stredoškolské vzdelanie

Đuricová Mária, 1942, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Gazdík Jozef, 1935, Radča, v Banskej Štiavnici od roku 1965, stredoškolské vzdelanie

Gazdíková Soňa, 1944, Banská Štiavnica, vysokoškolské vzdelanie

Góndoč Tibor, 1931, Topoľčany, v Banskej Štiavnici od roku 1961, stredoškolské

Góndočová Mária, 1932, Trenčín, v Banskej Štiavnici od roku 1963, stredoškolské vzdelanie

Ebert Andrej, 1946, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Karabelly, Jozef, 1929, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Kováčsová Katarína, 1925, Banská Štiavnica, vysokoškolské vzdelanie

Kováčsová Margita, 1928, Banská Štiavnica, stredoškolské vzdelanie

Lalúchová Anna, 1938, Banská Štiavnica, vysokoškolské vzdelanie

Rákayová Jolana, 1941, Hronská Dúbrava, v Banskej Štiavnici od roku 1941, stredoškolské vzdelanie

Talaj Ján, 1937, Ladzany, v Banskej Štiavnici od roku 1951, stredoškolské vzdelanie

Trokšiarová Anna, 1940, Hronská Dúbrava, v Banskej Štiavnici od roku 1963, stredoškolské vzdelanie

Višňovská Irena, 1940, Nitrica, v Banskej Štiavnici od roku 1962, vysokoškolské vzdelanie

Višňovský Viliam, 1939, Ivánka pri Nitre, v Banskej Štiavnici od roku 1961, vysokoškolské vzdelanie

Škreňo Daniel, 1950, Dekýš, v Banskej Štiavnici od roku 1985, stredoškolské vzdelanie

Škreňová Marta, 1953, Dačov Lom, v Banskej Štiavnici od roku 1985, vysokoškolské vzdelanie

ZOZNAM OBRÁZKOV

1. Plavecké preteky na jazere Klinger, rok 1930, zo zbierok Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, č. negatívu 30982
2. Plavárne na jazere Klinger, 60. roky 20. storočia , súkromný archív M. a K. Kováčovej
3. Pohľad na budovu Katolíckeho spolku – Kaťák zo zbierok Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, č. negatívu 33173
4. Katolícky spolok, rok 1940 zo zbierok Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, č. negatívu 31003
5. Nám. sv. Trojice, trh, rok 1958, súkromný archív M. a K. Kováčovej
6. Ulica Andreja Kmeťa – cukráreň Müllner, súkromný archív p. Müllnera
7. Ulica Andreja Kmeťa – cukráreň Müllner, súkromný archív p. Müllnera
8. Hotel Metropol, rok 1930 zo zbierok Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, č. negatívu 33167
9. Predaj pred trhom na Nám. sv. Trojice, rok 1958, súkromný archív M. a K. Kováčovej
10. Vstup na nám. Sv. Trojice, rok 1977 súkromný archív M. a K. Kováčovej
11. Trh na Nám. sv. Trojice, 30. roky 20. stor., súkromný archív M. a K. Kováčovej

Poznámka:

Ospravedlňujem sa za zníženú kvalitu obrázkov, ktorá vznikla pri skenovaní fotografií s vysokým leskom, ktorý spôsobil odlesk, ktorý sa odrazil na kvalite výsledného materiálu.